Sari gelin

Antologie povídek z Ázerbájdžánu

Sari gelin
Antologie povídek z Ázerbájdžánu

Recenzent:
doc. PhDr. František Ondráš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
s použitím výtvarného díla Faiga Ahmeda
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum

© Univerzita Karlova, 2022
© Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi, 2022
All rights reserved by and controlled through
Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi
Editors © Ivana Bozděchová, Klára Choulíková, 2022
Translation © Šebnem Asadová, 2022
Preface © Nizámí Džeferov, 2022
Epilogue © Zuzana Kříhová, 2022

ISBN 978-80-246-5096-8
ISBN 978-80-246-5159-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Petru Vágnerovi

Tento výbor moderních ázerbájdžánských povídek sestavovalo Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum[1] (Azerbaijan State Translation Centre, dále jen Centrum) v průběhu několika let postupným doplňováním textů. Kromě povídek samých dodalo rovněž biografické medailony a předmluvu Nizámího Džeferova, kterou Centrum opatřuje všechny jazykové mutace antologií, na jejichž vydání se podílí. Pro české vydání byla předmluva poskytnuta v upravené, zkrácené verzi v anglickém překladu.

Aby si český čtenář mohl utvořit ucelený obraz moderní ázerbájdžánské literární tvorby zasazený do kulturního kontextu, byla za texty povídek připojena původní studie Zuzany Kříhové. Ta zároveň propojuje povídky jak chronologicky, tak tematicky – výbor dodržuje kompozici předloženou Centrem.

Antologie *Sari gelin* reaguje na dosavadní absenci ázerbájdžánské literatury na českém knižním trhu, a to cestou překladů originálů. Ukázky ázerbájdžánské prozaické tvorby přeložené do češtiny přímo z ázerbájdžánštiny u nás dosud publikovali jen dva čeští turkologové: Zdenka Veselá uvedla kratší povídku Dželila Memmedguluzadeho v časopise *Nový Orient* v roce 1959[2] a Tomáš Laně vydal v krátké návaznosti za sebou v letech 2008 a 2009 satirické vyprávění *Ztráta osla* od téhož autora a povídkový soubor Mír Dže-

1 V roce 2017 nesla instituce název Centrum překladu při Kabinetu ministrů Ázerbájdžánské republiky, předtím Ázerbájdžánské centrum literárních překladů a literárních vztahů, nyní Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum.

2 Dželíl Memmedguluzáde: Poštovní schránka. *Nový Orient*, roč. 14, č. 2, 1959, s. 35–37. Z ázerbájdžánštiny přeložila Zdenka Veselá.

lála Pašajeva *Lež má krátké nohy a jiné povídky*.[3] Oba autoři jsou zastoupeni i v této antologii. Tomáš Laně také přeložil a v *Bulletinu Centra ázerbájdžánských a kaspických studií* publikoval povídku Afag Mesud *Smrt králíka*[4] a redigoval české vydání dramatu *Šejda* Hüsejna Džávida, přeloženého bohemistickým týmem Bakuské slovanské univerzity. Právě tam se vzhledem k uvedenému stavu zrodila myšlenka připravit první výbor z ázerbájdžánské povídkové tvorby.

Editorky

3 Džalil Mammedguluzade: *Ztráta osla*. Praha: Mezera 2008; Mír Džalal Pašajev: *Lež má krátké nohy a jiné povídky*. Praha: Mezera 2009. Z ázerbájdžánštiny přeložil Tomáš Laně.

4 Afaq Masudová: Smrt králíka. *Bulletin Centra ázerbájdžánských a kaspických studií* 10, září 2015, s. 28–30.

Jakkoli jsou ázerbájdžánské prozaické myšlení a tvorba pevně zakořeněny v turkicko-ázerbájdžánské epické tradici, byly ve středověku obohaceny východomuslimskými narativními technikami a v novodobé epoše silně ovlivněny západní prózou. Dějiny novodobé krásné literatury sahají do počátku 19. století. Některá raná díla té doby už mají poněkud experimentální povahu, jak to bývá obvykle dokládáno na povídkách *Oklamané hvězdy* od Mirze Feteli Achundova a *Rešid bej ve Seadet chanim* od Ismajila bej Gutgašinliho; druhá z nich je sice napsána ve francouzštině, avšak stále plně souzní s národním duchem. Někdy bývají označovány jako povídky, jindy jako novely, ba dokonce romány, což ovšem jen potvrzuje jejich jistou rozvolněnost a formální novátorství. Zakladatelé nového typu prózy tak úspěšně představili východní prozaické myšlení v západním stylu.

V polovině 20. století vstoupila na scénu nová generace ázerbájdžánských spisovatelů, například Ismajil Šichli, Isa Hüsejnov, Sabir Ahmedli, Isi Melikzade, Jusif Semedoğlu, Anar, Elčin, Mövlud Sülejmanli, Sejran Sechavet, Memmed Orudž a další. Až do osmdesátých let stála ve skryté i otevřené konfrontaci s generací předchozí. Od osmdesátých let byl pak po několik následujících desetiletí obsahový a estetický rozdíl mezi „starou“ a „novou“ prózou demonstrován už zcela zřetelně. Mladí spisovatelé jako Afag Mesud, Agil Abbas, Sadaj Budagli, kteří začali tvořit v sedmdesátých a osmdesátých letech, dále rozvinuli a obohatili to, co „generace šedesátých let“ zúročila v letech sedmdesátých. Tvůrčí generace těchto tří dekád vykreslily obraz ázerbájdžánské literatury a od osmdesátých let teoreticky definovaly i její ideu, obsah a poeticko-metodologickou typologii. „Nová“ literatura objevovala obyčejného člověka, jeho vnitřní svět, bezprostřední okolí a každodenní život oproštěně od jaké-

hokoli fundamentalismu. Postrádala deklarativní charakter, a proto byla starou generací ve formálních i neformálních diskusích vystavována otázce: „Je tohle ještě literatura?“ Jusif Semedoğlu, jeden z prvních představitelů nového směru, však bez zaváhání odpověděl: „Toto je skutečná literatura!“

Vynikající zakladatelé této moderní literatury (Anar, Elčin, Jusif Semedoğlu, Afag Mesud aj.) se vyznačovali pronikavým myšlením a hlubokou znalostí světa a společensko-estetických procesů, které jím hýbají. Teoretické přípravy sice podněcovaly domněnku o nedostatečnosti materiálu pro tvorbu, který poskytuje život sám, ale to byl ve skutečnosti dojem nesprávný. Hlavním cílem nové prózy totiž nebylo popisovat život takový, jaký je, ale vytvářet dokonalé, hutné situační nálady, evokovat pocity a umožnit porozumění člověku v jeho rozmanitých podvědomých reakcích, a to i za pomoci psychosociální analýzy.

Pokud jde o témata, myšlenky a styl vyprávění, zdá se, že čtyřicátá a padesátá léta hrála úlohu přemostění mezi starší etapou dvacátých a třicátých let a mezi léty šedesátými. Díla tohoto „přechodového“ období měla za úkol vzdělávat starší generace, dobový panoramatický vypravěčský styl se měl do jisté míry vyrovnat se sociálním realismem a zprostředkovat ducha národnostních bojů, zpřítomnit život v jeho aktuální reálné podobě. Nikoli náhodou se čtyřicátá a padesátá léta svým charakterem v tomto smyslu podobala létům následujícím; nastupující generace již deklarovala svůj objektivní postoj nejen ve vlastním tvůrčím procesu, ale i v teoretických diskusích.

Také literáti konce 20. a počátku 21. století by chtěli představit své vlastní pojetí prózy (a tvůrčí metody) v souladu s chronologickými a teoreticko-metodologickými principy. Skutečnost je však trochu jiná. Jak hodnotit čtvrtou generaci, nastupující po první (přelom 19. a 20. století), druhé (dvacátá, třicátá a čtyřicátá léta) a třetí (padesátá až osmdesátá léta)? Zdá se, že doposud neznamená pro své

předchůdce výraznou výzvu a prozatím ani neformulovala žádnou osobitou ideologicko-estetickou pozici. Naopak: uznávaní spisovatelé třetí generace (Anar, Elčin, Sejran Sechavet, Memmed Orudž, Afag Mesud, Agil Abbas a Sadaj Budagli) nadále utvářejí současnou literární krajinu a udávají tvůrčímu procesu směr.

Nizámí Džeferov,
Národní akademie věd Ázerbájdžánu

Jaký podivný telegram: „Pro Oktaje Muradova STOP 29. jsem v Baku STOP Let 203 STOP Vyzvedni mě.“ Žádný podpis. Let 203 sem směřuje z Moskvy.

Kdo to může být? Nikoho z Moskvy nečekám. Kdo jen mohl ten telegram poslat? Vůbec nikdo mě nenapadá.

Telegram naštěstí vyzvedla matka. Nikdy bych ho nespatřil, kdyby ho zachytila má sestra. Ta by si ze mě tak akorát celý rok utahovala.

Když jsem se toho rána uvelebil v pohodlné sedačce letištního autobusu společnosti Aeroflot, dumal jsem, koho dnes uvidím.

Z okýnka jsem pozoroval ospalé ulice a snažil se uhodnout identitu návštěvníka. Půvaby pomalu se probouzejícího města ale přitahovaly mou pozornost natolik, že jsem se nedokázal soustředit, natožpak rozhodnout, kdo tajuplnou zprávu poslal.

Měli byste to město vidět za rozbřesku, kdy odhaluje svou pravou tvář, kdy obnažuje svoji kamennou podstatu. Touhle denní dobou je nahé, opuštěné, nehybné, ničím přikrášlené, ztichlé, bez neonů, beze slov. Výkladní skříně i plakáty mlčí. Kameny jsou zamrzlé, spící. Do ticha zaznívají kroky osamělého chodce, který se vydal přes pusté náměstí. Jemný déšť kreslí na asfalt – ranní mrholení.

V duchu jsem procházel jednoho kamaráda po druhém, každého, koho jsem v Moskvě nebo blízkém okolí znal, žádný z nich ale nemohl z různých důvodů telegram poslat. Možná by se z Moskvy mohl vracet někdo z mých bakuských přátel? Ale ne, ani nikdo z nich, jedině Džejhun.

Džejhun je můj mladší bratr. Studuje na Moskevském institutu architektury, který jsem taky absolvoval. Co když přiletí on? Ale ne, nemůže to být ani Džejhun. Předevčírem

jsme si telefonovali. Měl tak špatnou náladu, že mi bylo hned jasné, že je bez peněz. Chápu ho. Sám jsem se v téhle situaci během studií častokrát ocitl. Představte si, jaké to je, když vám daleko od domova, a ještě navíc před prázdninami, začnou docházet peníze. Řekl jsem mu, ať si z toho nic nedělá, že mu něco pošlu, i když to nebude moc. Na prázdninové výdaje to stačit bude.

Těžko by se po tomhle rozhovoru najednou rozhodl přiletět do Baku. Navíc, kdyby to byl on, proč by přede mnou tajil své jméno?

Napadlo mě i něco jiného. Bláhový sen. Něco neskutečného. Ne, to nemůže být pravda.

Když jsem se utápěl v domněnkách, všiml jsem si, že se přibližujeme k nové letištní budově, která se mi po architektonické stránce vůbec nelíbila. Jsem si jistý, že kdyby projekt zadali mně, mladému novátorskému architektovi, dal bych postavit něco, před čím by se lidé zastavovali v němém úžasu. Cestující, kteří by vystupovali z letadla a stavbu spatřili poprvé v životě, by byli omráčeni, jen tak tak, že by nespadli z pojízdných schůdků.

Po několika minutách jsem došel na terasu. Pozoroval jsem letadlo, které před chvílí přistálo. K jeho dveřím byly přistaveny schůdky, v jejichž horní části bylo vidět zatím jenom stevardku v modrém saku. Pak se objevil tlustý muž v zeleném klobouku. Za ním se vynořil mladý voják, pak žena s děckem, muž, další žena… Panebože! Sen! To není možné! Ale ano, je to tak. Představa, kterou jsem od sebe pracně odháněl, se zhmotnila. Po schůdcích sestupovala vysoká žena. Krásná a vznešená. Mladá, nádherná. Elegantní účes a nevšední oděv ji na první pohled odlišovaly od davu.

Okamžitě jsem ji poznal, stačila vteřina, než si nasadila sluneční brýle. Ve stylovém oblečení a s černými brýlemi na očích bych tě možná nepoznal. Ale takhle – poznal jsem tě podle očí.

Pro jistotu jsem si dál zvědavě prohlížel všechny cestující, kteří vystupovali z letadla, ale už jsem věděl, že telegram přišel od ní. Rozhlížela se, hledala mě.

„Ahoj," řekl jsem.

„Oktaji, panebože, už jsem se začínala bát, že jsi můj telegram nedostal."

„Kde máš věci?"

„Žádné nemám. Pojď, zmizme rychle odsud. Zavoláme si taxi?"

„Vydrž, hned. Madam se skrývá před výzvědnou službou?"

„Všechno ti povím v taxíku. Nemohu uvěřit, že jsem v Baku. Ty ses, drahý, ale vůbec nezměnil!"

Seděli jsme na zadních sedadlech. Fascinovaně sledovala mizející budovu, ubíhající ulici, vysoké lampy.

„Ohromné letiště! Trochu se podobá bejrútskému. Kdy ho postavili?"

„Je to asi tak tři roky," řekl jsem. „Chystala ses mi vysvětlit…?"

„Ještě chviličku, nebuď tak netrpělivý. Víš, jak ráda tě vidím? Koneckonců přijela jsem za tebou…"

Kéž by to byla pravda, pomyslel jsem si. Dá se vůbec takovému štěstí uvěřit? Tak snadno?

„Dobře," řekl jsem, „ale proč ty tajnosti?"

„To je zvláštní," začala šeptat, „jsem vdaná žena, přijela jsem za svou první láskou, a tady pán si myslí, že bych neměla být opatrná?"

Esmer byla moje kamarádka z dětství. Deset let jsme chodili do stejné třídy. Seděla v lavici přede mnou.

Ale že bych byl její první láskou… Ne, nic takového. To byla lež. Nikdy jsem nebyl její první láskou. A asi ani ona mou. I když se mi líbila. Trochu blázen jsem do ní byl, to ano. Ale první láska?

Nemůžu si vzpomenout, jestli jsem vůbec měl první lásku, nebo…

„Jak bych ti to vysvětlila? Nedávno jsme se vrátili z Bulharska. Džamala přemístí na Blízký východ.“

Džamal je její manžel. Velký diplomat. Ne metaforicky, doslova.

Jestli se nepletu, pracoval ve všech evropských státech. Je cosi jako velvyslanec, atašé nebo tak něco. Ne, velvyslanec ne, ale myslím, že na posledním místě působil skutečně jako atašé.

Lidé jsou zvláštní – navazují vztahy podle dramatické předlohy. Nejdřív mám například o někom dobré mínění, pak ho poznám blíž a zjistím, co je ve skutečnosti zač. Jindy se mi dotyčný na první pohled vůbec nezamlouvá, ale časem poznám, že má srdce ze zlata.

Příčina tohoto schématu tkví podle mě v tom, že každý v sobě máme kus dramaturga. Každý z nás touží po dramatickém vývoji, vytvoření postavy, dynamické zápletky a kdoví po čem dalším.

Co se týká mého vztahu s Džamalem, tady žádný dramatický vývoj nebyl, žádný zvrat, žádné odhalení pravé povahy ani nic podobného. Nelíbil se mi na první pohled a svůj názor jsem nikdy nezměnil. Nelíbil se mi a tečka. Ale abych řekl pravdu, posledních sedm osm let jsem ho neviděl.

Jednou jsem ho náhodou potkal v Moskvě. Řekl mi, že je Esmer v porodnici a že očekávají dědice trůnu. Pamatuji si, že přesně takhle to řekl: „Očekáváme dědice trůnu.“

Později, to už jsem byl zase zpátky v Baku, jsem se dozvěděl, že mají holčičku.

Když Esmer vystoupila z letadla, bylo poznat, že je nervózní; v obličeji jí hrála nepřirozená rozvernost, která se podobně jako nalíčení pomalu ztrácela, aby byla vystřídána nepatrným výrazem úzkostného nepokoje.

Ale kdoví, možná i tohle byla jedna z jejích masek. „Kolik máš masek?“ ptával jsem se jí kdysi. Tehdy jsem byl ještě ve věku, kdy jsem si mohl podobné otázky dovolit, i když čas odpovědí byl daleko před námi, v budoucnu.

„Podívej," ochotně přerušila ticho, ale i ta ochota mi zněla neupřímně, „utekla jsem ode všech. Od manžela, od dcery, od přátel, dokonce i od krejčího – dnes jsem k němu byla objednaná. Pravda, neutekla jsem navždy, jenom na jeden den. V noci se vracím. Přijela jsem s tebou oslavit tvé narozeniny, ale jak vidím, moc nadšený nejsi."

„Prosím tě, přestaň, jsem hrozně rád, že tu jsi. Vážím si tvého velkorysého gesta, ale předběhla ses. Den mého příchodu na tento pomíjivý svět není dnes, ale zítra."

„Jak to, že zítra? Není snad devětadvacátého?"

„Je. Ale já jsem se narodil třicátého. Jako dáreček k Prvnímu máji."

„Ne." Řekla to tak přesvědčivě, že jsem málem začal sám pochybovat. „Naprosto přesně si pamatuji, že jsem k vám šla na tvůj narozeninový večírek dvacátého devátého."

Panebože, podívejme, co si pamatuje! Cítil jsem, že dostávám vztek.

Cítil jsem vztek, protože tahle pro mě teď úplně cizí žena, tahle majestátní bytost zkrášlená oblečením od Diora, moje možná první nenaplněná láska a zcela určitě dávná kamarádka z dětství, na kterou jsem už téměř zapomněl, si – navzdory všem těm rokům, zemím, cizím tvářím, cizím slovům – zapamatovala večer dvacátého devátého dubna.

Stejně jako já. Vždyť ani já jsem ten večer nevypudil ze spleti let svého života. Dodnes je se všemi svými barvami, zvuky a vůněmi uvnitř mě. Ten rok jsme končili školu a maminka mi dovolila pozvat si domů spolužáky.

Posunuli jsme moje narozeniny z třicátého na devětadvacátého, na sobotu. Teď, po tolika letech, je ten večer tady, v taxíku, mezi mnou a Esmer. Narcisy, které mi přinesla, a krátce střižené vlasy. Právě ten večer si dala ostříhat dlouhé copy, které si nechávala růst od dětství.

Pamatuji si, jak náš učitel matematiky Babajev často přerušoval výklad, aby se zamyslel, a pak nazpaměť recitoval verše Omara Chajjáma nebo Fuzúlího. Byl znalcem

a vášnivým čtenářem východní poezie. Esmeřiny dlouhé copy nazýval Šebi Jelda. Pak nám vysvětloval, že Šebi Jelda je nejdelší noc v roce – je to noc z dvacátého nebo jednadvacátého prosince.[5]

Když uviděl Esmeřiny krátké vlasy, málem oněměl. Celý týden jsme se pak na hodinách zabývali výlučně matematikou. Babajev nám vysvětloval teorii, opravoval úkoly a zadával nám nové.

Po týdnu, když psal na tabuli novou látku, se náhle zarazil, otočil se k nám čelem, zpříma se zahleděl na Esmer a řekl: „Teď jsou tvoje vlasy nocí na dvacátého druhého června."

Tenhle obraz neměl předlohu ve východní poezii. Vymyslel ho náš učitel matematiky.

Babajev byl zvláštní člověk. Veliký, tlustý, dobrosrdečný, někdy popudlivý, někdy bručoun, jindy laskavý a vřelý, občas nevrlý, nejčastěji veselý. A úplně vždycky hlučný. Ale zemřel v tichosti. Bez hluku, jako když se porouchá hodinový strojek. Mnozí z nás se o jeho smrti dozvěděli až po několika měsících. Po tak dlouhé době by bylo trapné jít kondolovat. Nešel jsem.

„Vědělas, že Babajev zemřel?"

Nebyla smutná, jenom si nasadila masku smutku.

„Jo, chudák Babajev. Džamal mi to řekl."

Džamal nás taky učil. Když nastoupil na naši školu, byli jsme v deváté třídě. Byl jenom o sedm osm let starší. Vyučoval angličtinu.

„No tak, pověz mi něco o sobě. Jak se ti daří?"

„Nic moc," odpověděl jsem neochotně, ale všiml jsem si, že se jí strohost mé odpovědi dotkla, tak jsem rychle obrátil list: „Ale co ty, jak žiješ ty?"

„Výborně, víc než výborně. Žijeme převážně v zahraničí. Ale ani v Moskvě se nemáme vůbec špatně. Máme třípo-

5 Datum záleží na zimním slunovratu.

kojový byt v novostavbě. Telefon, garáž, černé kachlíčky v koupelně, plovoucí podlahu…“

„Co to do tebe vjelo? Řekl jsem něco špatně?“

„Ó, jak jsi přecitlivělý! Jak nedůtklivý! Jestli jsi řekl něco špatně? Ještě schází, abys mi začal nadávat. Podívejme se na něho! Letěla jsem takovou dálku, myslíš si, že to bylo snadné? Přijela jsem, abych se vrátila zpátky do toho večera, jednoho z nejkrásnějších dní v mém životě. Ale tenhle pán se chová, jako by právě vylezl na vrchol hory a uvelebil se tam. A dneska ani nejsou jeho narozeniny.“

Zasmál jsem se.

„Má drahá,“ řekl jsem, „věř mi, že mám z tvého příjezdu obrovskou radost. Je to ten nejkrásnější dárek a celý den se pro mě stal jednou velkou oslavou. Ale co mám já chudák dělat, když jsem se narodil zítra, a ne dnes? Ale co na tom záleží. Pro mě je důležité, že tu jsi. Ale nic neříkáš, vypadáš tajemně, málem bych se tě bál na cokoli zeptat.“

„Dobře, poslouchej,“ byla to již nová maska. Veselá, klukovsky rozpustilá maska plná bezstarostnosti. „Manželka bulharského atašé v Moskvě se mnou už dávno chtěla jet do Zagorsku.[6] Souhlasila jsem, pak jsem k ní ale připojila jednu svou kamarádku a vypravila se za tebou.“

„Diplomatický konflikt, to nám ještě scházelo!“

„Žádný konflikt nebude. Už dlouho jsme s Džamalem o cestě do Baku uvažovali. Víš, jak je to dávno, co jsme odešli? Kdybychom teď přijeli, zabralo by nejmíň měsíc, než bychom navštívili všechny příbuzné. Po tolika letech v zahraničí to není žádná legrace. Procestovali jsme půl světa. Dárky a tak dále, umíš si to představit… Celá ta léta jsem pro někoho něco nakupovala, ale nebyl čas přijet. Zdá se, že to nevyjde ani letos. Za měsíc zase odjíždíme do zahraničí.

6 *Zagorsk* – nyní Sergijev Posad (v minulosti se názvy střídaly), město poblíž Moskvy, proslulé Trojicko-sergijevskou lávrou.

Ale já…," sešpulila chvějící se rty jako děcko, „strašně se mi stýskalo po Ičeri Šeheru[7]."

Vyrůstala v Ičeri Šeheru. Často jsem ji navštěvoval. Dva malé pokoje pod starými schody. Okno jednoho z nich se otevíralo do špinavého dvorku, druhý pokoj žádné okno neměl.

Na tenhle pokoj vzpomínám dodnes. Ve slabém svitu lampy jsme si spolu připravovali interpretace literatury. Abychom se v zimních měsících trochu zahřáli, přinášela nám Esmeřina maminka do pokoje petrolejku. Říkávala, že kdyby byl v domě muž, proboural by do zdi toho pokoje díru a osadil ji oknem do ulice. Tím oknem by bylo vidět na moře.

Esmer měla těžké dětství, stejně jako všechny děti války.

„Proč jsi to neřekla Džamalovi?"

„To je otázka! Ty snad neznáš Džamala? Zapomněl jsi, jaký je? Ani trochu se nezměnil."

Ne, nezapomněl jsem. Esmer se s Džamalem zasnoubila hned po dokončení školy. A on jí zakázal stýkat se se spolužáky.

Dokonce ještě když jsme chodili do školy, všímal jsem si jeho zlých pohledů, kdykoli se Esmer s někým z nás dobře bavila. Náš věk byl naší společnou vlastí, ve které byl Džamal cizincem. Uvědomoval si to. Ale já jsem to pochopil až mnohem později.

Esmer nastoupila do Institutu cizích jazyků. Džamal tam taky přednášel, po roce se vzali. Žil sám, daleko od rodičů, tak se Esmer nastěhovala k němu. Jednou nám zavolala a pozvala nás všechny na návštěvu, ale nařídila, abychom přišli přesně ve dvanáct. Jeli jsme všichni – kluci i holky, všichni, kdo jsme spolu vyrůstali a celé dětství se spolu prali a dováděli. Dodnes mám ten den v živé paměti.

Jako bychom se ocitli v jiné dimenzi. Byt se skvěl čistotou, oslňoval nás přehnaným pořádkem a vytříbeným vku-

7 *Ičeri Šeher* – Staré město, historické jádro Baku.

sem. Byl to pro nás úplně nový svět. Každý detail, každá věc toho světa byla neobyčejná, a Esmer byla jednou z těch věcí.

Ale tahle věc byla neklidná, jako by nemohla nalézt, kam patří, jako by hledala místo, kde by mohla navždy nehnutě spočinout.

Aniž vyslovila Džamalovo jméno, oznámila nám: „Je na lekci. Bude tam do dvou. Máme přesně dvě hodiny." Jako by nás polila ledová sprcha. Cítili jsme se nepříjemně, trapně a nejhůř ze všech na tom byla sama hostitelka.

Esmer vzala holky na prohlídku bytu. My kluci jsme zůstali v pokoji. Slyšeli jsme, jak se ve vedlejších pokojích otevírají šuplíky, zapínají všelijaké přístroje, jak někdo pouští vodu.

My stáli před domácím barem a zírali s ústy dokořán. Byl přeplněn exotickými nápoji, širokým výběrem brandy a zahraničních cigaret.

Potom nás Esmer posadila ke stolu. Odešla do kuchyňky a vrátila se s talířem, na kterém bylo… Dodnes, kdykoli si na to vzpomenu, mě přepadne lítost. Na talíři bylo sedm laciných zmrzlin. Pro každého jedna.

Esmer je pro nás tajně koupila a schovala je v koutku lednice. Bylo to jediné, čím nás mohla pohostit.

V tu chvíli se mi poprvé v životě zdálo, že Esmer miluji. Chtěl jsem ji popadnout a unést, vzít ji pryč odsud, ani nevím kam, možná zpátky do Ičeri Šeheru.

Pak už jsem ji neviděl. Možná jsem ji náhodou potkal na ulici, nevím, každopádně si to nepamatuji. Později se odstěhovali z Baku.

„Podívej, už jsme ve městě. Vidíš ty domy? To je úplně nové sídliště."

„Kam teď půjdeme?"

„My? Samozřejmě k nám."

„Ne, ne, co to povídáš? Doma je tvoje maminka i bratr."

„Sestra. Říkal jsem ti, že bratr studuje v Moskvě."

„Kde?"

„Na institutu architektury."

„Jako ty, viď? Pověz, jsi spokojený v práci?"

„Jak to říct… Celkově ano, jsem. Víš, člověk časem dostane rozum. Přestane považovat sám sebe za středobod vesmíru. Když si uvědomíš, že jsi jen jeden z mnoha, uklidní tě to. Přestaneš být netrpělivý, vystresovaný…"

„Dobrá filozofie. Jakého jsi vyznání? Ty bys měl jet do Zagorsku."

„To je mi novinka! Už mě usvědčovali z různých věcí – že jsem staromódní, falešně novátorský, konzervativní, příliš moderní, že jsem v zajetí tradic, nebo naopak nectím tradice, že se honím za módou, nebo že nedržím krok s dobou… A z mnoha dalších věcí. Ale ze zbožnosti mě ještě nikdo nikdy nenařkl. Možná si toho zatím nevšimli."

„A kde se ta obvinění berou? Jsi něco jako veliký mistr, že rozpoutáváš takhle vášnivé debaty? Něco jako Picasso?"

„Ale ne, tak daleko bych nezacházel. Všechny tyhle rozepře se odehrávají v práci, na našem oddělení, kde je všeho všudy osm lidí. Moje osoba je předmětem nekonečných diskusí."

„A v čem tedy spočívá tvoje práce?"

„Kreslím projekty hotelů v regionu."

„Ach, Oktaji, kdybys jen viděl, jaké úžasné hotely jsou po celém světě! Bydleli jsme v takových, o kterých se nám nikdy nesnilo! Měli jsme oči navrch hlavy. Víš, jaké fantastické hotely postavili v Bulharsku? Zlaté Písky, Sluneční pobřeží… Člověku se z toho točí hlava. Musíš je vidět! My s Džamalem…"

To *my s Džamalem* mě dopálilo, proto jsem ji v půlce věty přerušil a úsečně se zeptal: „Fajn, jdeme teda k nám?"

„Ne, přijela jsem tajně. Nikdo kromě tebe mě nesmí vidět. Myslím nikdo, kdo mě zná. Pojďme se projít po městě, ukážeš mi Baku a v noci odletím. Mám koupenou zpáteční letenku. Ano?"

„A jak si představuješ procházet se po městě, když nechceš, aby tě někdo viděl?“

„Podívej,“ nasadila si černé brýle, „kdo by mě mohl poznat? Kdo ve mně uvidí Esmer? I kdyby mě poznali, ať dokážou, že jsem to byla já. Jsem zvědavá, jak to udělají.“

Řidič se ke mně otočil: „Tak, synku, kam to bude?“

„Zastavte tady,“ odpověděl jsem, „už jsme tu. Moc vám děkujeme.“

Vyšli jsme do horního parku a poobědvali venku, v letní kavárně. Pod námi se rozprostíralo město. Celé město. Modré, průzračně modré moře, po němž plula bílá, zářivě bílá loď. Loď Kyrgyzstán plující do Krasnovodsku.[8]

Stejně jako všichni malí kluci i my jsme snívali o námořních výpravách. Dívali jsme se na Kaspik a představovali si vzdálené přístavy a rozbouřené oceány. V takových chvílích nám byl nějaký zeměpis ukradený. Zapomínali jsme na všechno. Bylo nám jedno, že Kaspik je jen obrovské jezero. Odcizené, osamocené jezero, oddělené od světových moří a oceánů – podivný přírodní experiment. Největší jezero světa. Největší akvárium.

Kyrgyzstán se plavil po otevřené vodní ploše, dlouze zahoukal a jeho hukot se rozléhal a pomalu ztrácel nad městem a mořem.

„Jak se jmenuje támhleten ostrov?“ Esmer natáhla ruku směrem k obzoru.

„Narcis.“

„Narcis?“

„Ve skutečnosti se jmenuje Nargin, ale já mu říkám Narcis.“

„Aha, Nargin, už si vzpomínám. V dětství mi připadal tajuplný, záhadný. Vždycky jsem se tam chtěla vypravit. Mohli bychom?“

8 *Krasnovodsk* – dřívější název města Turkmenbaši na protějším břehu Kaspického moře.

„Jestli chceš, můžeme si vyjet na projížďku lodí. Nedostaneme se až k němu, ale uvidíme ho hodně zblízka."

„Tak pojeďme."

„Až večer. To bude romantičtější." Zachytila mou ironii.

„Dobrá," řekla.

„Pojedeme. Nebo bys chtěla radši něco dobrého?"

„Ne, vůbec! Už takhle jsem se dost natrápila, abych zhubla. Teď jsem v normě, ne?"

„Stoprocentně."

„Hubla jsem pomocí jógy. Víš, co je to jógový systém?"

Jógový systém. Teď mi začne vykládat o francouzských kobercích, Kafkovi, Antonioniho filmech a Galičových písních. Panebože, je to vůbec ta Esmer, kterou jsem znal? Esmer, která v osmé třídě na pánských záchodcích spálila naši třídní knihu za to, že jí učitel literatury dal trojku? Byla to její první trojka v životě. Vždycky měla ze všeho samé jedničky. Měla nejúhlednější písmo ze všech. Podlý skutek učitele literatury se jí dotkl natolik, že nestačilo jenom spálit třídnici.

Krutě se mu pomstila. Nevím proč, ale nikdo z nás ho neměl rád. Věděli jsme, že má hrůzu ze své ženy, která mu otravuje život a dusí ho svou žárlivostí.

Esmer to taky věděla. Jednoho dne, kdy vyučoval od rána do večera, se vypravila k nim domů a lítostivě (masky si uměla nasazovat už od dětství) se jeho ženy zeptala: „Nevíte, prosím, co je s panem učitelem? Máme o něj starost. Je nemocný? Nepřišel do školy."

Jako by se rozpoutalo peklo. Esmer málem vyhodili ze školy. Babajevovi se ji jen tak tak podařilo zachránit. Učitel literatury se z toho několik dní vůbec nemohl vzpamatovat. Do školy chodil s černými kruhy pod očima.

„Esmer, pamatuješ, co jsme prováděli učiteli literatury? Pamatuješ si na příhodu s topičem?"

Jak už jsem řekl, neměli jsme toho učitele v lásce. Pokaždé když vcházel do třídy, dupali jsme, a když se zeptal, co se

děje, odpovídali jsme, že nevíme, že je to nejspíš topič, který pracuje pod námi. Odvedl nás tedy do jiné učebny. Spustili jsme dupot nanovo.

„Co to má znamenat? To nás ten topič pronásleduje?“ žasl.

Esmer se ozvala: „Ne, jaký topič?“

Nevzpomněla si. Pokud se ti tyhle historky nevybaví hned při první zmínce, nemá smysl pokoušet se ti je připomínat. Jestliže nežijí s veškerými detaily v tvé paměti, tak ti teď, když ti je vyprávím, nebudou ani k smíchu, ani ti nepřijdou ničím zajímavé. Nepochopíš, v čem je jejich kouzlo.

Šli jsme směrem k moři. Ráno bývá promenáda okupovaná starými ženami a matkami s dětmi.

Později sem přicházejí důchodci, starci s tasbihem[9]. Na sobě obnošená saka, v rukou čerstvé noviny, za sebou uplynulý život. Nekonečné, rok co rok, den co den se opakující debaty. Možná se neproměňují hovory, ale pouze ti, kdo hovoří. Každý ze starců, pravidelných návštěvníků, se jednoho dne neobjeví. Jeho místo obsadí jiný. Důchodce nováček. Někdo přichází. Někdo odchází.

Pak se den skloní k podvečeru. Bulvár přejde do rukou lidí ve středním věku, těch, kteří si po práci vyšli na zaslouženou procházku. Důstojní pánové, vznešené dámy. Zhluboka se nadechují čerstvého mořského vzduchu.

Zešeří se. Mladé dvojice se tajně ruku v ruce procházejí v přítmí stromořadí nebo se tulí na lavičkách otočeni zády k promenádě, aby se mohli nerušeně líbat.

Nadejde noc. Kroky policistů se rozléhají po liduprázdném bulváru. Opilec tudy vrávorá z večírku, který se protáhl. Policista ho bedlivě sleduje, ale opilý noční ptáček

9 *Tasbih* – pomůcka užívaná muslimy při pobožnostech, obdoba katolického růžence, šňůrka s navlečenými korálky, jejichž odpočítávání usnadňuje recitaci modliteb.

nikoho neobtěžuje. Neporušuje zákon. Pomalu jde svou cestou, tichounce si prozpěvuje.

Teď je však ráno. Jasné ráno. Řídká bílá oblaka se rozutekla po nebi, už nezakrývají slunce. Bulvár patří malým dětem. Ty si navzájem půjčují hračky, dělí se o koláče a rohlíky. A o čerstvě nabyté znalosti světa.

Určité obrazy mohou v různých lidech vyvolat podobné myšlenky. Proto jsem se vůbec nedivil, když jsem zaslechl, jak Esmer říká: „Proč se neoženíš?“

Usmál jsem se a pokrčil rameny. Nechtěl jsem mluvit ani o svých problémech s bytem, ani o rodinné situaci. Nechtěl jsem rozvádět, že jsem jediný muž v domě, maminka je stará, sestra Čimnaz studuje v Baku a bratr Džejhun v Moskvě. Beztak to nebyly hlavní důvody, byla to jen část pravdy, ne celá pravda.

„Copak ses zařekl, že zůstaneš svobodný?“

Možná má pravdu. Nemám vhodnou povahu na to, mít ženu a děti, rodinný život. Ale najednou mnou zacloumala chuť vyprávět Esmer o jednom květnovém dni, kdy jsem na ulici viděl modrý moskvič. Za jeho zadním sklem ležela síťovka plná všemožných nápojů, potravin, ovoce a čerstvých bylinek. Vedle auta postával mladý, sportovně vyhlížející muž, na tváři strniště, oblečený v tenké košili s krátkými rukávy. Po jeho boku manželka, krásná, elegantně oděná mladá žena. Kolem pobíhaly jejich děti hezké jako květinky, vzorně nastrojené a učesané. Sedmi- osmiletý kluk a čtyřči pětiletá holka. Opodál postávali přátelé téhle rodiny se svými dětmi, asi teprve čekali na auto.

V tu chvíli mě napadlo, že na té scéně vlastně není nic banálního a že bych si takový život přál okusit.

Esmer mě vytrhla z přemýšlení: „Víš, jaký je rozdíl mezi Moskvou a Baku? Baku se upíná k moři, stejně jako se vlak upíná ke konečné stanici. Baku končí v moři, jak bych to řekla, jako kdyby se do moře vlévalo, nebo spíš vrhalo. Padá do vody spolu s odrazy stromů a domů na nábřeží.

Ale Moskva… Moskva nekončí; ztrácí se, pomalu taje ze svých krajů…“

„Asi máš pravdu. O Moskvě se mi často zdává. Někdy bych chtěl všeho nechat, nasednout do letadla jako ty a odletět pryč.“

„Člověk chce vždycky odněkud pryč.“

„To je hluboká filozofická myšlenka.“

„Tak dost! Neutahuj si ze mě. Urazím se.“

Opustili jsme bulvár a zamířili k Ičeri Šeheru.

„Chodíš aspoň s někým?“ zeptala se náhle.

„Ne,“ vyhrkl jsem. Vzápětí jsem si to rozmyslel a rychle se opravil: „Chtěl jsem říct ano.“ Věděl jsem, že to znělo hloupě, tak jsem hned dodal: „Občas místo ano řeknu ne.“

Esmer potichu odpověděla: „Jo, to se občas stává. Taky jsem jednou řekla ano místo ne. Ale to už je jiný příběh.“

„Bourají Ičeri Šeher. Staré domy, ulice…“

„Co to povídáš?“ Ve tváři se jí zračila hrůza. „To přece nejde! Je to historie! Ičeri Šeher je folklor stavebnictví, stavělo jej po staletí mnoho generací.“

„Já vím, já vím, drahá. Vždyť jsem architekt. Říkáš, že Ičeri Šeher je folklorem stavebnictví. To jistě ano. Ale je tu jiná věc… Lidé nemohou žít v takových podmínkách: staré domy, rozbité ulice, nedostatek hygieny…“

„S tím souhlasím. Měli by přestěhovat lidi, ale domy ať zůstanou.“

„Dobrá myšlenka. Kdyby to tak slyšel můj šéf! Rozlehlé vylidněné území v samém srdci města – sentimentální pomník dětství.“

„Oktaji, počkej, přestaň. Nemusíš na mě hned vyjíždět. Podívej, vím, kde jsme, tuhle zatáčku znám. No jasně – tam někde by měl stát náš dům.“

„Nestojí. Zbourali ho.“

„Co? Proč ho zbourali? Dali mojí mamince předtím, než zemřela, nový byt. Ale myslela jsem, že náš dům pořád stojí.“

Došli jsme k rozvalinám Esmeřina domu. Na ruiny hleděl polorozbořené okno protějšího domu.

„Podívej, tenhle dům bys měla znát. Stojí přímo naproti tomu vašemu."

„Jasně že ho poznávám. Bydlela v něm teta Mesme. Vždycky před Novruzem[10] pekla celou noc šekerburu a baklavu.[11] Z těch vůní se nedalo usnout. Věděla jsem, že nám hned ráno pošle na ochutnání, ale přesto jsem se vůbec nemohla dočkat."

Esmer musela zesílit hlas, aby překřičela ohlušující řev buldozeru, který právě boural třípatrový dům. Bývaly tu ulice úzké jako chodbičky ve vlacích, balkony se téměř dotýkaly jako horní lůžka v těsných kupé.

Tam, kde dřív stávaly domy, se teď rozpínala obrovská pustina. Prašná, kamenitá plocha pokrytá vápnem. Povalovala se tu torza starých věcí, které kdysi bývaly výbavou domácností, stržené zdi, rozlámané příčky, skrznaskrz zrezivělé trubky… Vypleněná zem.

Uprostřed toho všeho rejdil buldozer s mamutím chobotem, sypal, bořil, ničil. Nevím, z jakého důvodu se mi do paměti vrylo jeho označení: QTP-44.

Pocítil jsem náhlé nutkání recitovat báseň. Ve snaze překřičet hluk buldozeru jsem se obrátil na Esmer:

Křivolaké,
tvé úzké ulice,
dny všelijaké,
v tvých pokojích bílé noci,
střechy ploché,

10 *Novruz* – svátek na oslavu příchodu jara, slaví se v Ázerbájdžánu a v řadě dalších zemí jako například Íránu, Afghánistánu, ve Střední Asii, a to 20., nebo 21. března podle jarní rovnodennosti.

11 *Baklava* (ázerbájdžánsky *pachlava*) – sladký zákusek z listového těsta, medu a vlašských ořechů; *šekerbura* – ázerbájdžánský moučník, sladké pečené taštičky plněné ořechy.

tvé nitro tiché,
kroky znějící v ulicích,
osamělé hlasy bloudících,
cáry minulosti
utonulé v noci,
zevnitř k městu ven
velikému jat obdivem,
z tvých zlodějů kapsa plná strachu,
spočinula teď na smrti prahu.
Bezmocné město,
Ičeri Šeher...

„Kdo tu báseň složil?“

„Vagif Vekilov,“ řekl jsem, „mladý básník. Nejspíš ho neznáš.“

„Víš, v Ičeri Šeheru jsme žili jako v jednom velkém společném bytě. Všichni jsme o sobě navzájem všechno věděli. Pokud u někoho hrálo rádio, hrálo pro všechny. Když se někomu přihodilo něco smutného nebo někdo umíral, plakal každý dům. Vůně jídla se linula celým městem. Když nějaké děcko dostalo zarděnky, dostaly je všechny děti.“

Mluvila mi z duše. I v mé paměti ulpíval tenhle výjimečný obraz.

Přezdívali jsme Ičeri Šeheru pevnost. Ale myslím, že ve skutečnosti je to označení vhodné spíš pro moderní město, kde se každý zamyká ve svém bytě jako v doupěti a jedinými mosty jsou chodby a mezipatra, na nichž se sousedé příležitostně potkávají. Tato setkání nemohou vést ke známostem, přátelstvím, k blízkosti. Jsou to pouhé mosty, nárazníky mezi vagony. Je vůbec možné spřátelit se na nárazníku? Všichni se rozcházejí do svých bytů – kupé.

Vagony s kupé jsou výsadou moderních domů. Oproti tomu je Ičeri Šeher jako otevřený vagon, vůz, ve kterém všichni sdílejí své radosti, smutky, nepokoje i sny. Vzájemnými spory a pomluvami žijí všichni, všichni cítí tytéž vůně,

všichni prožívají společně svatby, pohřby a jiné starosti. Co má Ičeri Šeher ve srovnání s moderním městem? Špínu, nepohodlí, výmoly… Jeho křivolaké ulice se podobají vráskám na staré tváři. Zmrzačené domy jako by se nakláněly na stranu. Ano, ale nic nemůže nahradit jeho lidskost, radost z kontaktu a neopakovatelnost sdíleného osudu. Bylo to naše dětství… Dětství, které zanechalo stopu v každém kameni. Právě naše dětství, to je podstata Ičeri Šeheru. Životy našich prarodičů, jejich vitalita, láska k životu.

„Čím to všechno dokážete nahradit, Oktaji," zeptala se Esmer, jako by znovu četla mé myšlenky. „Postavíte moderní domy? Krabičky ze skla a oceli?"

„Ano," řekl jsem, „zkus trochu zkrotit emoce a uvažovat rozumně. Lidé prahnou po pohodlí, chtějí mít doma veškerý komfort. Proto je potřeba přestěhovat je jinam."

„A co se stane s domy?"

„Domy historického významu zůstanou."

„Domy historického významu! Pro mě má historický význam dům, ve kterém jsem se narodila, kde jsem vyrůstala a žila."

Už mě tím začínala rozčilovat. „Fajn, tak proč jsi tedy ten svůj milovaný dům při první příležitosti opustila?"

Jen co jsem to dořekl, litoval jsem.

Esmer mlčela, jenom popošla k ruinám a zastavila se. Tady stával jejich dům. Její pokoj byl přímo zde. Pokoj bez okna. Esmeřina maminka přitloukla na zeď vedle postele koberec, nejcennější věc v domě, aby pohlcoval vlhkost.

Esmer se ke mně obrátila: „Půjdeme."

Chtěl jsem ji rozptýlit, zahnat tíživé vzpomínky, tak jsem začal mluvit o plánech na rekonstrukci Ičeri Šeheru.

„Přestaň," přerušila mě. Do něčeho se zaposlouchala. Taky jsem napnul uši. Po druhé straně ulice šly dvě ženy a nahlas si povídaly:

„Tak jsem té ubožačce řekla, sestro, postarej se sama o sebe a od té zatracené záležitosti dej ruce pryč…"

„Kdyby měla rozum, nikdy by nedopustila, aby se chlapec dostal na mizinu a chodil ke známým prosit o pomoc…“

Ženy odbočily a Esmer mi začala vyprávět o Anglii.

Žili tam před dvěma lety. Esmer mi vykládala o tamním nebi. Říkala, že je tak nízko, že kdyby člověk jenom natáhl ruku… A tak bledé, že to vypadá, jako by na něm byly mraky nalepené jako tapeta.

Pomalu jsme došli k paláci Širvanšáhů. Prošli jsme nádvořím a zastavili se na schodech. Rád bych věděl, kolikrát jsem tuhle památku během školy navštívil, abych ji studoval, popisoval, překresloval. Ale teď jako bych ji viděl poprvé. Znovu jsem se zamiloval do geniality její harmonie a asymetrie proporcí. Záhadné přítmí pavilonu Dívánchany, klid vnitřních nádvoří, velkolepost paláce – všechno jako by mým očím poprvé odhalovalo svůj nejhlubší smysl. Kochali jsme se pohledem z velkého nádvoří paláce Širvanšáhů na Ičeri Šeher. Přemýšlel jsem o moudrosti kamene, o tom, jak velikým je požehnáním.

Z dálky jsem si prohlížel cedule s názvy ulic Ičeri Šeheru a všiml si vývěsního štítu nějakého zubaře. Napadlo mě, že tyhle cedule urážejí věčné kameny Ičeri Šeheru podobně, jako kdyby někdo počmáral Venuši Mélskou.

… Ten večer, devětadvacátého dubna, když od nás už všichni odcházeli, jsem šel taky. Chtěl jsem Esmer doprovodit domů. Zůstávali jsme pozadu za ostatními. Esmer se ulomil podpatek, musel jsem tedy zastavit auto – nejspíš poprvé v životě jsme nasedli do taxíku. Byl jsem z toho tak rozrušený, že jsem řidiči řekl, ať jede doleva místo doprava. „Ječmen, pšenice,“ poznamenala Esmer.

To říkával náš učitel tělocviku, když byl někdo zbrklý a během cvičení si spletl pravou a levou. „Jestli si nepamatuješ, kde je vpravo a kde vlevo, zapamatuj si, že na téhle straně roste ječmen a na téhle pšenice.“ Byl to jeho způsob humoru.

Taxík nás dovezl před Esmeřin dům. Vystoupili jsme. Když jsme se přede dveřmi loučili, Esmer se na mě soustředěně (kdyby to bylo dnes, řekl bych koketně) zadívala: „Nechceš mi něco říct?“

Naše myšlenky se teď znovu odvíjely stejným směrem. Nepřekvapilo mě, když vyslovila:

„Vzpomínáš si na ten večer, kdy se mi ulomil podpatek a tys mě doprovodil domů?“ Po chvíli mlčení dodala: „Všechno mohlo být jinak.“

Jenže já jsem se vůbec nechtěl přehrabovat v minulosti. Od dětství stále o něco přicházíme. Někdy je až neuvěřitelné, kolik jsme toho stihli nashromáždit, že neustále ztrácíme, a přesto nám pořád ještě zůstává něco, čeho se můžeme držet.

„Nemáš hlad?“

„Zatím ne. Až tak za hodinu, dvě.“

„Dobře. Teď jsou dvě odpoledne. Zabijme ještě dvě hodiny.“

„Ty jsi tedy galantní. Takže se mnou zabíjíš čas.“

„Prosím tě, nebuď vztahovačná. Nechceš jít do kina?“

„Do kina? Tak jo, půjdeme.“

Dorazili jsme zrovna na začátek filmu. Byl to dokument *Japonsko ve válce*. Mám rád dokumenty a v tomhle filmu byly cenné záběry z japonské historie: piloti odsouzení na smrt, kamikadze těsně před odletem. Člověku z toho běhal mráz po zádech.

„Podívej se na jejich tváře,“ pošeptala mi Esmer do ucha. „Zračí se v nich hrůza.“

Před vzlétnutím dostal každý z nich saké. Když nastupovali do letadla, podívali se na kameru. Uvědomovali si, že je čeká smrt a nic je před ní nezachrání.

„Zajímalo by mě, na co mysleli, když vzlétali,“ zeptala se Esmer. „Mohli si to rozmyslet?“

Odpověděl jí komentátor: „Jakmile začali kamikadze startovat, loučili se navždy. Nedostávali dost paliva na cestu zpátky.“

Na své pravé paži jsem pocítil, že se Esmer třese. Na pravé líci mne polechtaly její vlasy. Položila mi hlavu na rameno. Zblízka jsem ucítil opojnou vůni jejího parfému. Probudilo to ve mně šílenou, dětinskou touhu ji políbit. Ale ani tentokrát, stejně jako před tolika lety, jsem ji nepolíbil. Film skončil. Rozsvítili.

„Po takovém masakru bychom se měli pořádně naobědvat," řekla vesele a lehkovážně Esmer. „Mám hlad jako vlk. Prý tu někde otevřeli restauraci, kde dělají výborný kebab."

„Ano, jedna je v Binegedi, ale to je daleko. Druhá je v Bajil. Půjdeme tam."

„Pojďme."

Restaurace byla plná mužů. Esmer tu byla jedinou ženou. Její neobyčejný vzhled přitahoval pozornost. Každý byl trochu nebo úplně opilý, stáli jsme přímo ve středu zvědavých pohledů. Prozatím se na nás jen dívali, ale bál jsem se, aby nezačali mluvit. Litoval jsem rozhodnutí jít sem.

Naštěstí mě číšník hned poznal, pochopil situaci, přišel k nám a odvedl nás ke stolu u okna. Posadil jsem se zády k moři, Esmer zády k návštěvníkům. Dokud jsem objednával, hleděla mi přes rameno na moře a na nedosažitelný ostrov Nargin, který se rýsoval v dálce. „Co si dáme k pití?"

„Šampaňské. Vím, že je to zvláštní, šampaňské se nepije s kebabem, ale já chci. Pamatuješ na ten večer u vás?"

Ano, pamatoval jsem si ho. Pamatoval jsem si, že ten večer u nás Esmer poprvé pila šampaňské. Ale sentimentální smutek jejích vzpomínek z dětství už mi pomalu začínal lézt na nervy.

Podle neúprosné logiky života není možné vrátit minulost. Proč ji chce Esmer neustále oživovat, proč chce probouzet vzpomínky? Proč vůbec přijela? K čemu jsou jí tyhle výlety do minulosti? Cítil jsem, jak se mi zhoršuje nálada. Podíval jsem se z okna na stromy, které stály rovně, jako by byly přibité k chodníku, a bylo mi ještě hůř.

Přinesli nám kebab, čerstvé bylinky a nakládanou zeleninu.

„Pórek jsem nejedla snad sto let," řekla Esmer a s chutí se do něj pustila. Číšník mezitím otevíral šampaňské.

„Povím ti vtipnou historku. Jednou se konala malá diplomatická schůzka. Džamal se nemohl dočkat číšníka, tak začal otevírat láhev šampaňského sám. Jako na potvoru vletěl špunt přímo do talíře jednomu z velvyslanců zemí Latinské Ameriky. Džamal zbledl jako křída, já jsem se roztřásla strachy. Velvyslanec měl díkybohu smysl pro humor, udělal si z toho legraci a mávlo se nad tím rukou."

Esmer si lokla šampaňského. „Tak tedy, připijme si na tvé zdraví."

„Ne, počkej, nepospíchej. První přípitek bude na tebe. Jsem moc rád, příliš rád, že jsi za mnou přijela."

Po první sklence mi došlo, že potřebuji něco silnějšího. „Pokud ti to nebude vadit, objednám si vodku."

„Jen do toho."

Vypil jsem skleničku vodky a cítil, že veškeré drobnosti, malé detaily pozvolna mizí a zůstávají jen důležité věci. Minulost se probouzela i v mé paměti, pomalu, po částech. Nebyla to minulost vzdáleného, neskutečného dětství, která během uplynulých let ztratila svou podstatu, zůstala jen řetězcem událostí a faktů, nevzbuzovala žádné emoce. V mé paměti ožívala nedávná minulost, která dosud nevybledla a nezmizela – roky studií v Moskvě. Ty roky a dny, kdy byl celý život přede mnou. Život plný zajímavých, mlhavých snů a přání, život, který byl zatím jen budoucností. Na vahách mého života byla miska s minulostí lehká, zvedala se k nebi. Miska s budoucností byla plná a těžká, klesala pod vlastní vahou.

Všechno, co mě teprve čekalo, mi svou velikostí a blízkostí připadalo neohraničené, bezbřehé. Vypadalo to jako silueta neznámého města, ke kterému jsem se přibližoval odkudsi z daleka.

Všechno bylo rozmazané jako film na zrnité obrazovce. Jednotlivé body – události, vítězství, bitvy – byly zahalené oparem jako světla města v mlze nebo jako červené světlo matně zářící na vrcholku televizní věže.

Jak člověk stárne a přibližuje se k budoucnosti, obraz se zostřuje – jakoby korigován promítačem ve venkovním kině –, mlha se rozestupuje a z ní vyvstává reálný život se svými tvary, obrysy, břehy a hranicemi. Spousta věcí je najednou mnohem srozumitelnějších a jasnějších. Uvědomuješ si, že barva života je šedá, a přestože se odehrála spousta rozmanitých, podivných událostí, ztrácejí se jako duny v nekonečné poušti času. Život je tak dlouhý, že nikdy nemůže být zářivý.

Teprve na konci, když se otočíš zpátky a ohlédneš se za minulostí, když se podíváš za městem, které zůstalo navždy opuštěné, znovu pochopíš, že tam stále ještě něco je – události, lásky, vítězství, prohry. Něco v tom opouštěném městě, v téhle scéně, v tvé minulosti neviditelně vystupuje z temnoty tohoto večera. Teď to vidíš, stejně jako za soumraku vidíš světla televizní věže ve městě, které jsi opustila.

Když piju, začnu blábolit. Bouře ve sklenici vody, jak praví přísloví, i když tohle není voda, ale vodka.

Opíjet se vínem je jako krůček po krůčku budovat slibnou kariéru. Ale vodkou? Stačí jedna sklenice a můžeš být, kým chceš. Jakmile začnu pít, ocitám se v Moskvě – bez vlaku, bez letadla, bez jízdenky, bez peněz.

Šeříky v Daragomilově ulici kvetou; jsou tu všichni moji přátelé; svět je překrásný; z rádia se line píseň *Skrápěl jsem ulice vodou*[12]; květen v Moskvě; přátelské družení mužů; dlouhé a chladné prsty žen; moře; krajina v probouzejícím se jaru; měsíčná noc v Zuğulbě; průsmyk Ağsu za deště; zima v Talinu; Gruzie; úchvatní, elegantní koně v parku

12 *Küçələrə su səpmişəm* – ázerbájdžánská lidová píseň, kterou proslavil zpěvák Rešid Behbudov.

Montsouris, o kterém psal Hemingway, v parku Montsouris v Paříži, ne že bych v Paříži kdy byl.

Věčné kameny Ičeri Šeheru, kameny, které nikdo nemůže zničit. Vyprávěl jsem Esmer, jak jsme jednou s přítelem chtěli navštívit starověký hamam[13] v Ičeri Šeheru, když jsme na místě zjistili, že ho právě bourají. Ignoranti… Na stavbě nebyla žádná vývěska hlásající do světa, že se jedná o historickou památku. Mladý světlovlasý řidič si prozpěvoval pracovní píseň a chystal se najet přímo na ubohý, bezbranný, přikrčený dům. Křičeli jsme na něj, ale neposlouchal: „Mně je to jedno! Tohle mi nařídili, dělám svou práci."

Kamarád běžel zavolat na úřad nebo kam a já jsem si sedl na radlici: „Shoď mě, jestli máš tu kuráž!"

„Na tohle se napijeme. Přiletělas z Moskvy. S Džamalem jste procestovali půl světa, ale víš, jaká cesta je nejlepší? Nejlepší je ta, kterou urazíš od hrdla až ke dnu láhve. Tak na tuhle cestu si připijeme."

Tohle je můj tradiční přípitek. Pronáším ho pokaždé, když chci někoho ohromit. Ale proč jsem ho říkal Esmer? Nemohl jsem se zastavit, pořád jsem mluvil, mluvil, mluvil.

Řekl jsem, že člověk nikdy nemůže porozumět druhému.

Řekl jsem, že Bůh neexistuje, ale jednou jsem ho slyšel – zaslechl jsem ho v chřestění klíčů. Klíčů, kterými nás, lidské bytosti, zamkl do cel osamění, a teď se prochází kolem a chřestí tím obrovským svazkem.

Ze svých kobek vidíme všichni jedno a totéž – hvězdy, měsíc, mraky, nebe křižované bílými čarami, déšť – sdílený prostor. Ale naše vlastní pravda je uzamčena v každém z nás jako v sejfu. Nikdo druhý ten sejf neodemkne, protože žádné dva klíče nejsou identické. Když umřeme, jsme pohřbeni se svým vlastním klíčem. Jsme pohřbeni jako schránky, které nikdy nikdo neodemkl.

13 *Hamam* – turecké lázně.

Bože, co jsem to navykládal za nesmysly. I když jsem byl namol, najednou mi došlo, že mě Esmer neposlouchá, že se dívá stranou.

„Na co se to koukáš?“ zeptal jsem se zostra.

„Támhle naproti je zrcadlo. Chci vidět, jak vypadá moje schránka, kterou nikdo jiný neodemkne.“

Šli jsme k moři, koupil jsem dva lístky na loď.

Vítr, který se proháněl po hladině, ničil její komplikovaný účes; dala si šátek přes vlasy a přidržovala ho oběma rukama ve snaze zachránit, co se dá. Objal jsem ji kolem ramen.

Loď se vzdalovala od zářícího města a pomalu vplouvala do hutné pochmurnosti moře. Silueta televizní věže zmizela – bylo vidět její červená světla, knoflíky noci.

Esmer si šátkem zakryla tvář, takže jí byly vidět jenom oči a čelo. Nádherné oči a půvabné čelo. Zatáhl jsem za šátek, takže jsem je zakryl a teď byl vidět nos, rty a tváře. I ty mi braly dech… Pokračoval jsem, zakrýval jsem různé části jejího obličeje a to, co zůstávalo odkryté, mi pokaždé připadalo nádherné a dokonalé.

Loď dlouze zahoukala a začala se otáčet na cestu zpět. Dotkl jsem se svými prsty její zmrzlé ruky. „Máš pět prstů, miláčku,“ řekl jsem.

„To je divné, že jich není šest, viď?“ řekla přes látku. Strhl jsem jí šálu ze rtů a začal ji líbat. Cítil jsem, jak mi svůj šál ovinuje kolem krku a pevně za něj zatahuje.

Cítil jsem každou křivku, každý záhyb jejího obličeje, když jsem slyšel, jak říká: „Koukni, připoutala jsem tě k sobě.“

Byli jsme na cestě na letiště. Mé myšlenky se protáčely jako kola auta uvízlého v písku a pokaždé se zasekly na jedné a téže větě: Rybářské vesničky se krčí na pobřeží. Odkud tohle přišlo? Co to znamenalo? O kom to vypovídalo? Proč se z téhle věty celá moje duše chvěla a bolela?

Esmer vyprávěla o emigrantech, se kterými se setkala v různých zemích. Ačkoli byli někteří z nich úspěšnější,